

УДК 338.49:332.012

*В. О. Брянцев,
д. геогр. н, професор,
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського
В. І. Щелкунов,
д. е. н., професор,
Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати
В. М. Панасюк,
к. е. н., доцент, Тернопільський національний технічний університет
М. В. Криштопа,
здобувач, Запорізький національний університет*

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

*V. O. Bryantsev
doctor of Geographical Sciences, Professor,
Taurian National University named after VI Vernadsky
V. I. Shchelkunov
doctor of Economics, Professor,
Ukrainian National Committee of the International Chamber of Commerce
V. N. Panasyuk
candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Accounting and Auditing, Ternopil National Economic University
M. V. Krystopa,
applicant, Zaporizhzhya National University*

PROBLEMS OF MODERNIZATION OF SOCIAL INFRASTRUCTURE OF THE REGION

В статті досліджено основні проблеми модернізації соціальної інфраструктури регіону. Визначено ряд основних факторів, які найбільше впливають на систему професійної освіти, як на частину соціальної інфраструктури. Проведено аналіз функціонування та сучасного стану системи професійної освіти як елемента соціальної інфраструктури. Проаналізовано основні показники інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Тернопільській області у 2017 році. Розглянуто основні програми розвитку і ефективного використання людського капіталу в Тернопільській області.

The article deals with the main problems of modernization of the social infrastructure of the region. A number of key factors that influence the system of vocational education, as a part of social infrastructure, are determined. The analysis of functioning and the current state of the system of vocational education as an element of social infrastructure is carried out. The main indicators of investments into fixed capital by types of economic activity in the Ternopil

region in 2017 are analyzed. The main programs of development and efficient use of human capital in the Ternopil region are considered.

Ключові слова: *соціальна інфраструктура, модернізація, проблема, вища освіта, професійна освіта.*

Key words: *social infrastructure, modernization, problem, higher education, vocational education.*

Постановка проблеми. Створення нового образу економіки регіону прямо пропорційно залежить від накопичення людського капіталу в регіону. Стає очевидним, що головну роль в цьому повинна відіграти система професійної освіти як забезпечувальна підсистема регіону, дія якої направлена на підготовку кадрів відповідної якості та кількості. При всій багатогранності критеріїв та показників результативності освітньої діяльності узагальнюючим залишається підвищення конкурентоздатності професійних освітніх навчальних закладів, які здатні підготувати конкурентоздатних спеціалістів для регіону, тому дана ціль повинна стати першочерговою в процесі модернізації системи української освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні потреба в дослідженні питань розвитку та модернізації соціальної інфраструктури стоїть дуже гостро. Основні дослідження по даній тематиці представлені в наукових роботах Р. Йохимсона, Ж. Штолера, В. Михальського, В. Бабаєва, В. Дубинського, О. Василюка, В. Гончарова, О. Ігнатенко, В. Маслака, Н. Олійник, В. Федулова та ін. Однак, на нашу думку, в ряді представлених досліджень досить мало приділяється уваги проблемам регіональної соціальної інфраструктури а саме її розвитку та модернізації.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження основних проблем модернізації соціальної інфраструктури регіону та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи теоретичні дослідження різних науковців можна прийти до висновку, що на систему професійної освіти, як на частину соціальної інфраструктури, має вплив ряд факторів, таких як: правові, інноваційно-інвестиційні, інтеграційні, структурні, інституціональні, фінансові, матеріально-технічні, управлінські, виробничі, соціальні, територіальні та ін. Сукупність цих факторів сприяє подоланню системи ризиків та розвитку системи професійної освіти в регіоні. Розглянемо на прикладі Тернопільської області та країни в цілому, проблеми та фактори, які чинять вплив на розвиток системи професійної освіти [1].

Проблема перша. В результаті інноваційно-інвестиційної політики, яка впроваджена на державному рівні, склалася певна ситуація, яка перешкоджає розвитку системи професійної освіти.

Проблема яка відповідає сучасній практиці приховується у відсутності збалансованої, науково-обґрунтованої інноваційно-інвестиційної політики держави, програми модернізації системи професійної освіти, яка б враховувала специфіку регіону, низьку якість менеджменту на державному рівні [2].

Друга проблема пов'язана з розвитком наукового потенціалу країни та її регіонів. На залучення молоді у сферу науки, освіти і високих технологій державою повинні розроблятися різноманітні програми, щодо підтримки та розвитку молодих науковців та освітян.

Вирішенню вище перелічених проблем можуть сприяти наступні фактори розвитку системи професійної освіти в регіоні: правові, інвестиційно-інноваційні, фінансові, матеріально-технічні, які дозволять [3]:

- 1) сформувати нову нормативно-правову базу професійної освіти, що відповідає сучасним вимогам, в тому числі в частині інноваційно-інвестиційної політики;
- 2) підвищити стійкість системи нормативно-правових актів, які регулюють професійну освіту в частині інвестиційної політики;
- 3) сформувати чіткі критерії інноваційного розвитку регіональної економіки;
- 4) враховуючи типологізацію регіонів збільшити фінансові вкладення у професійні навчальні заклади, що здійснюють підготовку спеціалістів з належною якістю та кількістю для регіонів на перспективу;
- 5) підвищити частку науково-дослідного сектора в доходах закладів професійного навчання;
- 6) збільшити фінансування державою системи освіти на регіональному рівні;
- 7) підвищити ефективність витрат бюджетних засобів;
- 8) оновлювати матеріально-технічну базу професійних навчальних закладів, оснастити навчальні заклади сучасними технічними засобами навчання.

Інвестиції в людський капітал в Тернопільській області безпосередньо пов'язані з проведенням інвестиційної політики в основному капіталі регіону. Корпоративний розвиток галузей української економіки, до яких відносяться і підприємства Тернопільської області, на даний момент визначається трьома базовими тенденціями:

- 1) консолідація активів, зростання масштабів корпорацій;
- 2) постійне перетворення найбільших українських компаній у мультинаціональні;
- 3) реструктуризація бізнес-процесів, виділення непрофільних активів, розвиток галузей економіки сервісу та технологічного забезпечення основних виробництв у видобутку та первинній переробці сировини, освоєння нових систем управління та переходу на світові стандарти управління, у тому числі якості та технічних процесів.

По об'єму інвестицій у основний капітал Тернопільська область займає 19 місце в Україні. У структурі інвестицій в основну капітал основними напрямками залишаються сільське господарство, а також промисловість та будівництво (табл.1).

Таблиця 1.

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності в Тернопільській області, тис.грн

Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське, лісове та рибне господарство	852938	591555	920567	1642667	2558132
Промисловість	397755	407491	570534	958791	1477631
Будівництво	1070785	681022	1408801	1033594	1473019
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	116901	85133	193965	182760	230091
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	141127	432416	82536	100228	281443
Інформація та телекомунікації	13976	27371	18591	28483	11938
Фінансова та страхова діяльність	7259	341	12261	12720	18053

Складено за: [8]

Під обсягами інвестицій в розвиток людського капіталу Тернопільської області маються на увазі вкладення в систему освіти, охорони здоров'я, спорту, культури і соціальної політики. Дані таблиці 2 свідчать про щорічне зростання інвестицій в людський капітал в Тернопільській області.

Правовий фактор при проведенні інвестиційної політики стає запорукою сприятливого інвестиційного клімату, який, перш за все, передбачає різні форми підтримки інвесторам.

Таблиця 2.

Інвестиції в людський капітал в тернопільській області, тис.грн.

Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Освіта	17088	24075	31115	59086	70293
Наукові дослідження і розробки	664	829	133	469	442
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17282	11606	22156	42954	79527
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5492	1345	13224	16553	20222

Складено за: [8]

В першу чергу до них відносять програми розвитку і ефективного використання людського капіталу в Тернопільській області:

- Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2017 рік;
- Обласна програма забезпечення функціонування Тернопільської обласної експериментальної комплексної школи мистецтв імені Ігоря Герети на 2016-2020 роки;
- Програма поліпшення кінообслуговування населення Тернопільської області на 2012 - 2016 роки;
- Програма запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2018-2021 роки
- Програма розвитку освіти м. Тернополя на 2017 - 2019 роки
- Програма «Здоров'я Тернополя» на 2016-2018 р.р.
- Програма розвитку фізичної культури і спорту в м. Тернополі на 2017-2020 роки
- Програма збереження культурної спадщини Тернопільської області на 2016-2020 роки.

Третя глобальна проблема криється в масовій підготовці незатребуваних фахівців установами професійної освіти, які є неконкурентоспроможними на ринку праці. Поряд зі зростанням попиту на вищу освіту близько 75% випускників українських вузів працюють не за фахом. Країна витрачає величезні кошти на перепідготовку кадрів, а підготовка незатребуваних фахівців триває і як і раніше

існує гостра проблема кадрового дефіциту робочих спеціальностей. Тим не менше, попит на спеціальності гуманітарного та економічного профілю залишається досить високим.

За даними Міністерства освіти і науки України, за результатами приймальної комісії у 2017 році найбільш популярними та престижними спеціальностями були: міжнародні відносини, економіка, право, туризм, окремі комп'ютерні спеціальності. Великою популярністю також користується медична освіта. За результатами вступної компанії 2018 року найнижчий рейтинг займали наступні спеціальності: електронна інженерія, деревообробне та меблеве виробництво, будівництво та суспільна інженерія, авіаційна та ракетно-космічна техніка, фізика, залізничний транспорт, металургія, професійна освіта, та інші технічні спеціальності. В Тернопільській області найбільш високий конкурс складається на напрямі підготовки спеціального та економічного профілю, це менеджмент, маркетинг, фінанси, інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки, кібербезпека та ін.. Цей попит формується під впливом певних умов: низьким престижем робочих спеціальностей і заробітками на підприємствах, розвалом економіки країни, відсутністю державної збалансованої політики, неправильним підходом до вступної компанії. Батьки, вважають за краще віддавати дітей, витрачаючи величезні кошти, на більш престижні і високооплачувані спеціальності в надії подальшого працевлаштування, не враховуючи реальних запитів економіки регіону, країни.

Настільки стійкий попит в більшості пояснюється прийнятною компанією, що проводиться у вищих навчальних закладах, яка націлена, перш за все, на платоспроможного абітурієнта. Держава робить спроби забезпечити доступність освіти шляхом впровадження єдиного державного іспиту, що викликає безліч суперечок і протиріч в наукових колах. Проведення єдиного державного іспиту анітрохи не перешкоджає корупції під час вступу до освітньої установи, а ще більше погіршує стан справ у ВНЗ при вступі і відборі найбільш конкурентоздатних абітурієнтів. Катастрофічно продовжує падати рівень підготовки по ряду наукових дисциплін (фізика, математика, біологія), які практично перестали вибирати в якості вступних іспитів, відповідно країна втрачає рівень природничо-наукової освіти. В технічні ВНЗ стає нікому вступати, відповідно університет змушений заповнювати бюджетні місця, знижуючи планку вступних випробувань. Ми маємо справу з тим, що в сильний технічний університет приходять слабкий абітурієнт, не здатний засвоїти навчальну програму, що в свою чергу знижує рівень підготовки конкурентоспроможного фахівця. Якщо, дана система буде продовжувати працювати, рівень підготовки конкурентоспроможного випускника повністю деградує.

У 2018 році уряд, при реформуванні системи освіти, почав активно просувати політику переходу вищої школи на рівневу освіту. Зовсім не враховується той факт, що сучасний роботодавець не готовий розглядати диплом бакалавра як повноцінний диплом про вищу освіту. Попит на рівневу підготовку в регіонах невисокий. Сьогодні держава законодавчо реалізувала перехід на рівневу систему освіти, не враховуючи реально сформованих умов: відсутності попиту на даний вид підготовки, негативне ставлення підприємств до рівневої освіти. Під негативним впливом умов і деструктивної державної політики, кадрова обстановка в регіонах буде тільки погіршуватися, а система освіти продовжувати випускати незатребуваних фахівців.

У більшості областей проблема «кадрового голоду» стоїть особливо гостро і активно переростає в ризики незбалансованого ринку праці:

1. Скорочення ринку праці, «демографічний стиснення» області, старіння вікової структури трудових ресурсів.
2. Відсутність привабливості, не конкурентоспроможність базового сектора економіки галузі (добувна промисловість, підприємства первинної переробки сировини) на ринку робочої сили.
3. Ризик скорочень робочих місць в базовому секторі економіки, який в першу чергу пов'язаний з реструктуризацією більшості підприємств, виділенням непрофільних активів.
4. Ризик втрати ефективної системи професійної освіти.

Однією вельми значущою причиною непривабливості робочих місць, низького престижу робітничих професій є низька оплата праці і несприятливі умови праці. Стала в більшості галузей регіональної економіки система оплати праці не сприяє розвитку найбільш перспективних і важливих для регіону видів економічної діяльності [5]. Очевидно, що кадрові проблеми Тернопільської області і України в цілому ідентичні. Володіючи сучасним кадровим потенціалом, але не здійснюючи глибоких структурних зрушень в економіці Тернопільської області, неможливо домогтися сприятливих умов для інноваційного прориву в економіці регіону. Сьогодні потрібна сама упереджена ревізія посад і зовсім інший підхід до структури освіти.

Згідно з даними статистики в структурі середньомісячних витрат організацій на робочу силу витрати на навчання і перенавчання персоналу займають останнє місце (від 0,1 до 0,7%) [8]. Вкладаючи величезні бюджетні кошти в підготовку фахівців, держава, потім, «дарує» комерційному сектору економіки кращі кадри, нічого не вимагаючи натомість.

Подолання вищевказаних проблем повинні сприяти структурні, інституційні, інтеграційні чинники, які дозволяють [7]:

- 1) усунути розбалансованість між структурою підготовки кадрів в установах професійної освіти в регіоні та кваліфікаційно-професійною структурою зайнятого населення;

- 2) створювати освітні програми з підготовки фахівців відповідно до перспективної потреби регіону в кадрах;
- 3) створювати стійкі зв'язки професійних освітніх установ з виробництвом і наукою;
- 4) розвивати систему цільової підготовки кадрів на замовлення підприємств і організацій регіону;
- 5) розвивати мережеві форми підготовки кадрів у співпраці з підприємствами та організаціями регіону;
- 6) підвищити престижність професійної освіти в установах середньої професійної освіти.

Четверта проблема прихована у невідповідності матеріально-технічної бази освітніх закладів професійної освіти сучасним вимогам і відсутності стимулів у професорсько-викладацького складу, що неминуче впливає на розвиток освітніх установ, особливо на регіональному рівні.

Досліджуючи фінансовий і матеріально-технічний фактор в освітніх установах регіону, ми наголошуємо на відсутності фінансових стимулів у професорсько-викладацького складу, застарілу систему оплати праці, відсутність у ряді освітніх установ сучасної навчально-лабораторної бази, особливо це стосується установ початкової професійної освіти, нераціонального витрачання бюджетних коштів [6]. Багато в чому це пояснюється скороченням фінансування освіти державою. Держава, в соціально-економічній обстановці, йде від фінансування освіти, передаючи частину навчальних закладів на баланс області. Держава розглядає можливість передачі областям ряду установ середньої професійної освіти сільськогосподарського, будівельного, торгово-економічного, автомобільно-дорожнього, лісопромислового профілів, які готують фахівців майже виключно виходячи з потреб регіонів. Вища освіта, змушена фінансувати основну частину своїх витрат за рахунок власних джерел.

Оплата праці професорсько-викладацького складу залишається як і раніше низькою, що істотно впливає на кадровий потенціал закладів професійної освіти. Низький рівень оплати праці не сприяє притоку молодих фахівців в освіту і тим більше підвищення наукового ступеню професорсько-викладацького складу.

Подолання вищевказаних проблем сприяють такі чинники розвитку системи професійної освіти як: управлінські, відтворювальні, соціальні, інституційні, фінансові і матеріально-технічні, дія яких вимагає:

- 1) розробити державний прогноз потреби в кадрах в Україні та в регіонах;
- 2) сформувані чітко окреслені орієнтири і програми розвитку професійної освіти в Україні та в регіонах;
- 3) привести систему професійної освіти в регіонах у відповідність з прогнозними оцінками потреби регіону в кадрах в розрізі рівнів кваліфікації і професій;
- 4) створити систему контролю за реалізацією програм розвитку професійної освіти в регіонах;
- 5) сформувані умови для збільшення чисельності працездатного населення в країні;
- 6) забезпечити підвищення кадрового потенціалу професорсько-викладацького складу на всіх рівнях професійної освіти, омолодження педагогічних кадрів;
- 7) забезпечити підвищення оплати праці професорсько-викладацького складу навчальних закладів професійної освіти.

Висновки. Таким чином, реалізація чинників розвитку соціальної інфраструктури стосовно до системи професійної освіти сприятиме подолання проблем, що накопичилися, дозволить сформувані єдині умови і можливості життєдіяльності людини на всій території України, підвищить якість підготовки фахівців в регіонах і буде сприятливо впливати на формування людського капіталу в регіонах належної якості і кількості.

Аналіз функціонування та сучасний стан системи професійної освіти як елемента соціальної інфраструктури, що грає ключову роль у формуванні людського капіталу і результати діяльності якої відображають рівень вирішення соціальною інфраструктурою завдань щодо забезпечення регіону людським капіталом свідчать про наявність істотних диспропорцій на регіональному ринку праці. При наявності в регіоні дефіциту кадрів значна частина випускників професійних освітніх установ залишаються не працевлаштованими.

Аналіз проблем функціонування соціальної інфраструктури в Тернопільській області на прикладі системи професійної освіти підтвердив можливості їх вирішення з використанням ряду факторів розвитку соціальної інфраструктури. При цьому слід зазначити, що застосування зазначених факторів де термінується історично сформованими умовами розвитку регіону, типу регіону з накопичення людського капіталу. Крім цього всі фактори розвитку соціальної інфраструктури знаходяться в тісному взаємозв'язку, вплив яких носить системний характер. Саме ця обставина дає підстави вважати, що модернізація соціальної інфраструктури не повинна відбуватися довільно, а повинна мати системно-керуючу спрямованість, що вимагає відповідного наукового опрацювання.

Література.

1. Дубницький В.І., Фудулова С.О., Василюк О.В. Регіональна інфраструктура: модернізація, пріоритети та перспективи розвитку / В.І. Дубницький, С.О. Фудулова, О.В. Василюк // Регіональна економіка. Проблеми економіки. - № 2. - 2017. - С. 161-168.

2. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації: аналіт. дослідж. // ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»; Фонд імені Фрідріха Еберта. Київ, 2017. - 108 с.
3. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
4. Мельничук Д. П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія / Д. П. Мельничук. – Житомир : Полісся, 2015. – 564 с.
5. Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку : кол. моногр. / В. М. Новіков, Н. М. Дєєва, І. С. Каленюк та ін. ; за наук. ред. В. М. Новікова, З. С. Сіройча. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2015. – 384 с
6. Aschauer David. Is the Public Capital Stock Too Low? / David Aschauer // Chicago Fed Letter. - 1987. - October.
7. The Global Competitiveness Report 2014–2015 / ed. by K. Schwab; World Economic Forum. – Geneva, 2014. – XIV, 548 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf
8. www.te.ukrstat.gov.ua головне управління статистики у Тернопільській області

References.

1. Dubnytskyi, V.I. , Fudulova, S.O. and Vasyliuk O.V. (2017), "Regional Infrastructure: Modernization, Priorities and Development Prospects", *Rehionalna ekonomika. Problemy ekonomky*, vol. 2, pp. 161-168.
2. Infrastructure of the regions of Ukraine. Priorities for modernization: an analytical study, GO «Poliskyi fond mizhnarodnykh ta rehionalnykh doslidzhen»; Fond imeni Fridrikha Eberta, 2017, Kyiv, Ukraine, p. 108.
3. Makarova, O. V. (2015), *Sotsialna polityka v Ukraini* [Social policy in Ukraine], In-t demohrafii ta sots. doslidzh. im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, p. 244.
4. Melnychuk, D. P. (2015), *Liudskiy kapital: priorytety modernizatsii suspilstva u konteksti polipshennia yakosti zhyttia naseleennia* [Human capital: priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population], Polissia, Zhytomyr, Ukraine, p. 564.
5. Novikov, B. M. Dieieva, N. M. Kaleniuk, I. S. and others (2015), *Transformatsiia sotsialnoi infrastruktury v konteksti zabezpechennia humanitarnoho rozvytku* [Transformation of Social Infrastructure in the Context of Provision of Humanitarian Development], PP Baliuk I. B., Vinnytsia, Ukraine, p. 384.
6. Aschauer David. Is the Public Capital Stock Too Low? / David Aschauer // Chicago Fed Letter. - 1987. - October.
7. The Global Competitiveness Report 2014–2015 / ed. by K. Schwab; World Economic Forum. – Geneva, 2014. – XIV, 548 p, [Online], available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf
8. Main department of statistics in the Ternopil region, available at: www.te.ukrstat.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.